

Himoittu leski Elisabet Wächter

Veli Pekka Toropainen

Kosijoita ja korvapuusteja

"Leski Elisabet Jöranintytär sanoi hänen valehtelevan ja juoksi hänen vierelleen ja antoi hänelle korvapuustin istuvan oikeuden edessä. Ja antoi vielä toisenkin."¹

Elisabet Jöranintytär Wächter oli kunniallinen leski, joka suivaantui kosijansa käytöksestä ja häntä koskevista kunnianttomista puheista niin, että tuli loukanneeksi suutuspäissään myös Turun raastuvanoikeutta käyttämällä väkivaltaa sen edessä. Miksi Elisabet syyllistyi näin vakavaan rikkomukseen?

Kauppias Eskil Wächtaren leski Elisabet valitti helmikuussa 1646 porvari Bengt Markuksenpojan alkaneen käydä riiaamassa hänen luonaan Marian päivän aikaan. Lesken mukaan se ei ollut mahdollista ennen kuin hänen miehensä kuolemasta olisi kulunut kokonainen vuosi. Silti käynnit olivat tihentyneet. Erityisen häiritsevää oli ollut se, että Bengt oli tullut taloon Marian messun iltana, kun siellä valvottiin lesken pientä kuollutta lasta. Bengt oli vieläpä väittänyt maanneensa lesken vuoteessa ja levittänyt siten hänestä ilkeää huhua. Oikeudelle Bengt sanoi, että hän oli aikonut avioitua Elisabetin kanssa, jonka kanssa hän oli elänyt Marian päivästä Birgittaan kuin aviopari. Leski kielsi mitään makaamista tapahtuneen. Lisäksi Bengt oli uhannut puukolla Grelsiä, jonka kanssa Elisabet oli sittemmin kihlautunut. Oikeus kielsi Bengtiä olemaan häiritsemättä Grelsiä enää hengen ja omaisuuden menettämisen uhalla, sillä Grels halusi avioitua Elisabetin kanssa.²

Elisabet toi oikeuteen joitakin vaimoja vannomaan, ettei hän ollut maannut Bengtin kanssa. Kun Bengt sanoi, ettei näiden hyödyttänyt vanna, sillä hän oli kuitenkin maannut vaimon, ryntäsi Elisabet Bengtin luo ja antoi tälle kaksi korvapuustia istuvan oikeuden edessä.³ Leski pyysi myöhemmin anteeksi sitä, että hän oli loukannut raatia. Hänellä oli mukanaan kolme todistajaa, joista yksi kertoi kuululleensa Bengtin sanoneen maanneensa lesken. Toisen mukaan Bengt oli todennut, että hänellä oli lesken kanssa yhtä paljon tekemistä kuin oman äitinsä kanssa. Kolmannen todistajan mukaan Bengt oli pyytänyt häntä kirjoittamaan kirjeen, jossa Bengt ilmoitti, ettei tiennyt leskestä muuta kuin kunniallista ja hyvää.⁴

Elisabetin kihlattu Grels kertoi vielä, että Bengt oli kieltänyt maanneensa lesken, kun hän oli kysynyt asiasta heidän matkallaan Tukholmaan. Koska Bengt kuitenkin kielsi tällaisen puheen, pyysi Grels häntä vannomaan asiassa. Mikäli hän osoittaisi maanneensa lesken, ei Grels halunnut enää pitää kihlausta.⁵ Kun Elisabet vakuutti olevansa syytön ja Bengt taas vakuutti makaamisen tapahtuneen, katsoi oikeus parhaaksi sovitella asiaa, sillä se ilmoitti olevansa "sokea" tämän jutun todellisten tapahtumien suhteen. Kaikkia osapuolia määrättiin olemaan enää puhumatta asiasta 50 hopeataalarin sakon uhalla ja asia jätettiin avoimeksi. Osapuolet suostuivat tähän kädenlyönnillä ja lesken tuli palauttaa luonaan olleet Bengtin

¹ TKA (Turun kaupunginarkisto), TRO (Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjat) BIa 18, 9.2.1646, 91. "Änkian, Elisabett Jöransdotter, sade, dett hafwer sagdt osant, och der mz springer till och slår honom een pust in för sittande Rätten, och än då andra gången höter honom."

² TKA, TRO BIa 18, 7.2.1646, 85–88.

³ TKA, TRO BIa 18, 9.2.1646, 91.

⁴ TKA, TRO BIa 18, 14.2.1646, 102. "Och han nekadt och sagdt eij mera, än med sinne Modher."

⁵ TKA, TRO BIa 18, 16.2.1646, 107.

tavarat.⁶ Elisabet tuomittiin kuuden markan sakkoon korvapuustista, jonka hän oli lyönyt Bengt Markuksenpojalle. Koska teko tapahtui oikeuden edessä, joka oli rauhoitettu tila, määrättiin hänelle lisäksi 40 markan sakko Valankaaren 13 luvun ja 2 pykälän mukaan. Vaimo pyysi vielä armahdusta, sillä hän sanoi tekonsa tapahtuneen heikkoudesta Bengtin häpäistessä häntä niin pahoin.⁷

Naisen kunnia

Vastaavia tapauksia tunnetaan 1600-luvulta muitakin. Nämä tapaukset liittyivät selvästi omaisuuden hallintaan. Lanko saattoi haukkua kälyään ”huoraksi” oikeuden edessä halutessaan saada perheen maatilalla hallintaansa ennen tätä. Elisabetin liian kiivas kosija pyrki myös mahdollisesti saamaan lesken kauppatalon haltuunsa.⁸ Perättömällä syytteellä oli tarkoitus estää naista avioitumasta toisen kanssa ja saamasta sitä kautta peruuttamatonta valtaa omaisuuteen. Tässä aikeessa molemmat esimerkkien miehet kuitenkin epäonnistuivat, sillä molemmat loukatut naiset avioituivat valitsemansa miehen kanssa. Ilmiö ei ollut paikallinen, sillä esimerkiksi 1500- ja 1600-luvun Lontoossa naisten kunnianloukkaussyytteistä peruutettiin 80 prosenttia ennen kuin ne päättyivät oikeuden tuomioon asti. Tämä johtui siitä, että syytteet olivat perättömiä ja tuomio olisi tullut herjan lausuneelle, joka siksi sopi asian jo ennen oikeudenkäyntiä.⁹

Nainen joutui tukalaan asemaan, kun hänen kunniaansa loukattiin tai hänen mainettaan epäiltiin. Mikäli mainettaan ei puhdistanut, tarkoitti tämä sitä, että myönsi olevansa haukkumasanojen mukainen ihminen. Ja kun maine oli mennyt, ei sitä saanut helposti takaisin. Oikeusjutuissa palattiin vuosienkin taakse muistelemaan, että tätä samaa henkilöä oli huhupuheissa epäilty samanlaisesta toiminnasta myös aikaisemmin. Maine tuli puhdistaa välittömästi, jotta siihen ei jäisi tahraa, joka vaikeuttaisi elämää yhteisössä. Pahimmassa tapauksessa maineen menettäminen merkitsi erityisesti naiselle myös elinkeinon menettämistä, sillä huonomaineisen henkilön kanssa ei haluttu olla kauppasuhteissa.

Kunnianloukkaus päättyi siis melko varmasti oikeuteen. Turussa istuttiin 1600-luvulla kämnerin- ja raastuvanoikeutta parhaimmillaan useita kertoja viikossa. Maaseudulla kihlakunnanoikeuden istuntoa joutui odottamaan pahimmillaan puolikin vuotta. Maineen puhdistaminen tapahtui oikeuden edessä siten, että haukuttu tai epäilyksen alainen ilmoitti vastapuolensa ja tämän mahdolliset motiivit teolle. Asia ruodittiin todistajien avulla tarkasti ja syytetty vannoi itsensä vapaaksi, mikäli kykeni. Myötävannoja käytettiin tarpeen mukaan. Tällöin epäilty hankki oikeuden asettaman määrän kunniallisia miehiä tai naisia, jotka vannovat hänen kanssaan, ettei hän ollut syyllistynyt epäiltyyn tekoon. Tällöin tuomion sai kunnianloukkaaja itse. Mikäli loukattu ei kyennyt hankkimaan myötävannoja, kieli tämä hänen jo ennestään kehnosta maineesta. Yleensä näyttää kuitenkin olleen niin, että mitä korkeammalla loukattu oli yhteisönsä hierarkiassa, sitä helpompi hänen oli saada vanhojat taakseen.

Naisen asema hänen kotitaloudessaan vaikutti myös siihen, miten häneen suhtauduttiin kodin ulkopuolella julkisessa elämässä. Arvostettua naista kotipiiri suojeli, vaikka ulkopuolinen olisi halunnut hyökätä häntä vastaan. Myös kaupunkiyhteisö puolusti arvokkaaksi koettua

⁶ TKA, TRO BIa 18, 18.2.1646, 109–110; Toropainen 2006, 198.

⁷ TKA, TRO BIa 18, 4.3.1646, 126–127. [–]” uthi ett frijd kalladt huss och ställe”[–]” hon sade sigh giordt dett aff Swagheett i det Bengt Markusson begynte henne således att Uthshiämma.”

⁸ Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 90.

⁹ Gowing 1994, 40–41; Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 91.

jäsentään ulkoista vaaraa vastaan. Koska miehet ja paikallisyhteisö olivat vastuussa naisen seksuaalisesta käyttäytymisestä ja sen tahrattomuudesta, oli heidän etunsa mukaista puhdistaa kunniallisen naisen maine. Mikäli nainen menetti maineensa, vaikutti se kollektiivisesti koko kaupungin porvariston maineeseen. Varsinkin kun oikeustapausten sanamuodot antavat ymmärtää, että kyseessä oli todennäköisesti juuri vastapuolen oman taloudellisen edun tavoittelu, joka ei liittynyt mitenkään naisen seksuaaliseen käytökseen.¹⁰

Elisabet Wächter ei ollut itsekään mikään heikko astia. Hän tiesi tarkoin, mikä hänen asemansa kaupunkiyhteisössä oli. Hän kuului johtavaan porvaristoon ja oli perinyt asemansa ja oikeutensa mieheltään. Leskenä hänellä oli oikeus hallita omaisuuttaan ja käydä kauppaa mieheltään perimillään porvarisoikeuksilla. Koska hänellä ei kuitenkaan ollut omia porvarisoikeuksia, joutui hän tukeutumaan kaupunkiyhteisöön ongelmatilanteissa. Tämä tarkoitti käytännössä kaupungin raatia, jolla oli velvollisuus puolustaa alaistaan.

Kirjallisuus

Gowing, Laura 1994: Language, power and the law: women's slander litigation in early modern London. *Women, crime and the courts in early modern England*. Edited by Jennifer Kermode & Garthine Walker. The University of North Carolina Press. Chapel Hill & London.

Katajala-Peltomaa, Sari & Toivo, Raisa Maria 2009: *Noitavaimo ja neitsytäiti. Naisten arki keskiajalta uudelle ajalle*. Atena. Jyväskylä.

Toropainen, Veli Pekka 2006: Turun porvariston keskinäiset verkostot vuosina 1549–1660. *Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja 47*. Helsinki.

¹⁰ Gowing 1994, 30; Katajala-Peltomaa & Toivo 2009, 102.